

Az emberek és a gondolatok szabad mozgása

A *Mindentudás Egyetemen* elhangzott előadása kapcsán kerestük meg Ferge Zsuzsa szociológust, aki „A társadalom, amelyben élünk” címmel tartott előadást. A professzor asszonyt a globalizáció hatásairól, az uniós csatlakozás várható következményeiről, a felzárkózás lehetőségeiről kérdeztük.

Az elmúlt évek talán egyik legkiemelkedőbb vállalkozása a budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen kéthetente szervezett nyilvános előadás, a televízióban is látható, a rádióban is hallható, néhány napilapban ugyancsak nyomon követhető *Mindentudás Egyeteme*, melynek keretében neves tudósok, kutatók vállalkoznak arra, hogy közérthetően fogalmazzanak meg a nagyközönség számára is „fogyasztható” gondolatokat saját szakterületükről.

– Ön szerint mi lehet jó a globalizációban?

– Bár ez nem a szakterületem, összefügg azzal is. Azt gondolom, hogy ami ebben igazán jó, az a valóban határok nélküli élet, hogy idegen emberek, népek sokkal jobban megismerhetik, s megérthetik egymás világát. Azt szokták mondani, hogy ami fontos a téren, az az információ, az áru, a pénz, az emberek szabad mozgása. Ebből, ami különösen fontos számomra, az emberek, a gondolatok és bizonyos értelemben az áru szabad mozgása.

– A pénzt miért hagyja ki?

– A pénz, az egy teljesen más kategória. A pénz szabad mozgásából, túlságosan szabadra engedett mozgásából, tehát abból, hogy önmagáért való forgása szinte megállíthatatlan, adódnak a globalizáció nagyon jelentős problémái. A globalizáció árnyoldala nagyon sokféle. Amióta a kapitalizmus domináns szervező rendszere lett a társadalomnak, azóta mindig fennáll az az iszonyatos ellentmondás, ami a kapitalizmus tankönyv szerinti definíciója és a kapitalizmus, mint a valóság között feszül.

– Ez pontosan mit jelent?

– A tankönyv szerinti definíció az, hogy a kapitalizmus egy olyan rendszer, amelybe bárki, bármikor beléphet, ahol szabad verseny van a piacra belépő szereplők között. Ennek a szabad versenynek az egyik

legfontosabb korlátja, hogy a versenyzők száma már eleve korlátozza önmagát. Hiszen a verseny ebben az esetben arról szól, hogy a másikat „leversenyezzem” és nem arról, hogy a másikkal versenyezzek. Azaz állandó tendencia a kartellesezés, a monopóliumra törekedés. Ez a mindennapokra lefordítva azt jelenti, hogy a legnagyobb cégek nem versenyre, hanem egyeduralomra törekednek, arra, hogy egyetlen versenyző uralja a terepet és ezzel kihasználja a sokszereplős piacra szabályozott összes előnyt.

– Ez a struktúra nagyon ellentmondásosnak tűnik.

– Az ellentmondás tényleg ott van, hogy elvileg a kapitalizmus szabad verseny, ám a tendenciák ezt állandóan korlátozzák, és ebből adódik, hogy a világ borzasztóan elbizonytalanodik. Nos, a globalizáció minden bizonnyal rátesz erre a tendenciára egy-két lapáttal. A globalizációval az erőviszonyok átalakulnak, a nemzetállamok lehetőségei és hatalma bizonyos értelemben és bizonyos mértékben korlátozódik a korábbinál jóval nemzetközibb tőkével szemben, mely többek között ezáltal ennek a rendszernek a legfontosabb hatalmává vált.

Ez mondjuk politikailag olyasmit jelent, hogy a nemzetközi versenyben az erősebbek diktálják az olyan feltételeket, hogy a munkajog miként alakuljon, hogy az egészségügyben ki vásároljon kitől és így tovább. A globalizáció felerősíti azt a tendenciát, hogy a tőke és a tőkével szembenálló erők között a feszültség növekedjen, illetve az erőviszonyok eltolódjanak a tőke hatalma felé, anélkül, hogy ez a konfliktus most bármi- ben is testet öltene. Régen ez egyszerűbb volt, amikor szemben álltak egymással a munkások és a tőkésék. Ezek a tőkésék azonban egyre inkább elvesztették a társadalmilag megfogható arcukat. Mára a tőkéről beszélünk, nem a tőkésekről. Egy megfoghatatlan és arctalan hatalommal pedig borzasztó nehéz konkrétan küzdeni.

– Mára mennyire lehet egységről beszélni egyik vagy másik oldalon?

– A munkásosztály régi egysége, amelynek ereje szolidaritásában, tudatosságában, szervezetségében rejlett, a tőke „sajátos” működésének következtében mára meggyengült, vagy megszűnt. Helyét átvette egy

Interjú közben

atomizált munkavállalói tömeg, amelynek tagjai gyakran arra kényszerülnek, hogy ha akarnak, ha nem, legyenek mondjuk számlaadók, egyszemélyes vállalkozók. Ebben a közegben az érdekvédelem sokkal nehezebb, s a nemzetközi tőke érdeke amúgy is az, hogy ne legyenek erős szakszervezetek. Ilyen értelemben a kapitalizmuson belüli tendenciák a többségnek gyakran kedvezőtlenek, hiszen a piac érdekében gyakran korlátozzák a munkavállalók jogait.

– *A globális társadalom mennyire van tekintettel a kisebb társadalmi csoportokra, az azokon belüli kulturális értékekre?*

– Én azt hiszem, hogy ebben a globális világban vannak olyanok, akik tekintettel vannak, tekintettel szeretnének lenni arra, hogy a különböző kultúrák, legyenek azok nemzeti, kisebbségi, vagy regionális „kiskultúrák”, megmaradjanak. Sokan vélik úgy e kulturális közösségek tagjain kívül is, például a magukat a felvilágosodás örökösének tartó értelmiségiek, hogy a sokféle kultúra léte is a szabadsághoz tartozik. És sokan látják úgy, hogy a közösség kultúráinak fenntartása a közösség feladata is. A közösség dolga egyúttal azt is jelenti, hogy alkalmasint a köz, az adófizetők pénzt adnak arra, hogy nemzeti színházat, nemzeti operát, nemzeti irodalmat lássanak és halljanak, vagy akár kisebbségi irodalmat is olvassanak. Azok mellett, akik ezeket a kiskultúrákat szeretnék fenntartani, fejleszteni, érvényesíteni, ami eléggé sikeresen működik, a globalizációval együtt járnak azok a tendenciák is, amelyek ezeket a törekvéseket felül akarják írni.

– *Az Európai Uniót ellenzők gyakran hangoztatják, hogy veszélybe kerülnek nemzeti értékeink. ...*

– Úgy gondolom, akik az Európai Uniótól féltik az ország függetlenségét és kultúráját, azok egyszerűen félreértik az egész helyzetet. Az embernek, az emberi csoportoknak sokféle azonosságuk, önonazonosságuk lehet. Az ember egyszerre lehet önmagát vállaló férfi vagy nő, magyar vagy német anyanyelvű, magyar vagy német állampolgárságú, a magyar kultúrához vagy az európai kultúrához tartozó, zsidó vagy keresztény, cigány vagy sváb. Ezek az értékek és tulajdonságok hozzátartozhatnak ugyanazon emberhez. Az, aki csak egyetlen identitást ismer, kétféle hibát követ el egyszerre. Egyfelől végtelenül elszegényíti az emberi értékek tárházát és ezzel szinte szükségképpen intoleránssá lesz. Egyértelműben: aki csak egyet ismer el az ezer féle lehetőség közül, az a többi kilencszázkilencvenkilenc érvényességét és létjogosultságát tagadja. Az EU tehát ezekből a szempontokból csak többletet jelent, mert hiszen a korábbi önonazonosságainkhoz képest újat, újakat tesz hozzá. Borzasztó szomorú, hogy Magyarországon elrontjuk egymás örömét abban a tekintetben, hogy végre megvalósul valami, amit ennek az országnak a jobb képviselői ezer éve várnak, helyette azzal ijesztgetjük egymást, hogy majd nem lehet savanyú káposztát kapni. Tisztában kell lenni azzal, hogy ha nem lenne uniós csatlakozás, akkor is egy versengő társadalomban élnénk, akkor is lennének vesztesek. Ezt a folyamatot éljük meg 1987, de különösen 1990 óta. Egy piacon, ahol csak saját erőből lehet helyállni, ott nagyon sokan

vesztesek. Magyarországon még mindig jóval többen vannak a rendszerváltozás vesztesei, akik biztonságukat, lakásfenntartási és lakáshoz jutási lehetőségeiket, munkájukat veszítették el, mint nyertesei, akiknek minden sikerült. Tehát, akár csatlakozunk, akár nem, ez a folyamat erőteljes. A csatlakozás talán felerősíti e folyamat néhány elemét, másokat meg gyengíteni fog az európai értékek nevében. Például a szegénység elleni küzdelem sokkal nagyobb hangsúlyt fog kapni. E mellett az ország gazdasági felzárkózása is lendületet kaphat, már ha az ország lakosai is ezt akarják. Az Unió eddigi bővülése számos példát mutat arra, hogy a szegényebb országok felzárkóznak a centrumhoz.

– *Nekünk egyáltalán lehetséges az ilyen típusú felzárkózás?*

– A kérdés nem arról szól, hogy ez lehetséges-e, mert természetesen lehetséges. Olyan kérdések vannak, hogy mikor és milyen áron, valamint milyen feltételek mentén lehetséges. Én az egyik legfontosabb feltételnek azt tartanám, ami a sikeres országokban elég általános, hogy ha a túlnyomó többség úgy gondolja, hogy az előnyös oldalakat ki kell használni, akkor azt használjuk ki.

– *A felkínált lehetőségekkel nyilván nem mindenki tud majd élni, különösen nem a hátrányokkal küszködők, a leszakadó rétegek, az áldozatok.*

– Ennek a tőkés piaci versenynek, legyen az nemzetállami vagy globális, tehát egy ilyenfajta versenynek akkor van kevesebb áldozata és akkor kapnak az áldozatok védeltséget, hogy ha a közösséget, valamint az államot, mint a közösség megbízottját ennek a szolgálatába állítják. Tehát, ha a közösség, illetve nevében az állam a leszakadóknak, a kockázatokkal fenyegetetteknek, veszélyben levőknek biztonságos feltételeket garantál, erős jogokat biztosít és kiépíti azt a rendszert, amely megakadályozza a leszakadást. Mert az senkinek sem jó.

– *Magyarországon mennyire épült ki ez a fajta védőháló?*

– Az eddigi kormányok ezzel az igen fontos kérdéssel nem nagyon foglalkoztak. Most az Európai Unió az, amelyik az országra erőltette, hogy legyen elgondolása a társadalmi kirekesztettség ellen, legyen terve arról, miként lehet a társadalom összetartó. Legyen terve a szegénység csökkentésére. Azt igen kevesen tudják, hogy ezen kérdések előtérbe kerülése az uniónak köszönhető. Tehát a jelenlegi kormány már azért is kénytelen ezzel foglalkozni, mert uniós feltétel – többek között – a társadalmi kirekesztés elleni kétéves terv. Vannak már pozitív példák. Példának okáért az unió azt is megköveteli, hogy legyen párbeszéd a civil társadalommal. Magyarországon a harmadik szektor lehetőségei megnöttek a választások óta. A kormány kezdi komolyabban venni a nyilvánosságot, a civilitást, ugyanakkor annak is vannak jelei, hogy ez csak formális, nem eléggé figyelnek arra, ami a társadalmi nyilvánosságban, civilitásban történik. A nyilvánosság erősödése azonban az egyik garancia lehet arra, hogy ezt a folyamatot ne lehessen visszafordítani.

Kende Tünde Anna